

STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ V PARDUBIČKÁCH Z POHLEDU ARCHEOLOGIE

Tomáš ČURDA

Výsledky nedávných archeologických výzkumů v Pardubičkách a v kostele svatého Bartoloměje přinesly řadu nových poznatků, které doplňují a částečně pozměňují stávající historii počátku Pardubic. Nález základu opevněného kostela se hřbitovem a stavbami v areálu v Pardubičkách a nové datování vzniku kostela sv. Bartoloměje v Pardubicích vyvolaly polemiku týkající se hlavně polohy a podoby Pardubic, cyriackého kláštera a kostela sv. Bartoloměje ve 13. až 14. století /Ježek 1995, 1996a, 1996b, 1997, Kotyk 1996, Šebek 1994, 1996/. V ní zaznívá údajná historická nepravděpodobnost až absurdnost závěrů vzniklých na základě archeologických zjištění. Celá nově nastíněná problematika je akceptována pouze na úrovni pracovních hypotéz. Tento článek si klade za cíl představením zjištěných skutečností, včetně uvedení stěžejních archeologických situací, přiblížit důvody k lokalizování kláštera cyriaků a kostela sv. Bartoloměje do Pardubiček.

Bádání minulých let

Vedle nejstarších a v člancích často citovaných písemných zmínek o existenci kláštera v Pardubicích¹⁾ máme o klášteře několik zpráv i z poměrně nedávné minulosti. Jedná se o tři pamětníky, kteří popisují své názory a postřehy o umístění kláštera v Pardubičkách.²⁾

1) Listina papeže Bonifáce VIII z r. 1295, darovací listina Arnošta z Hostyně z r. 1332, soupisy církevních objektů pro biskupství v Litomyšli z let 1349 - 51, Husitská kronika Vavřince z Březové ad.

2) Pardubičky, původním jménem Pardubice /psány též jako Pordobic, Porduwitz, Pordubicz, Pordubycz, Porduwicz, Pordawicz ap./ jsou z důvodu odlišení od „Nového Města Pardubic“, vzniklého v druhé čtvrtině 14. století, nazývány nejprve podle dočasných vlastníků, cyriaků, jako „Pardubice Mníchové“, později zdrobněle „Pardubičky“. K r. 1483 je například název Pardubičky uveden v nápisu na současném nejstarším zvonu zavěšeném ve zvonici na hřbitově v Pardubičkách. (Lüssner 1857, s.232).

Prvním z nich je Moritz Lüssner, člen Archeologického sboru Musea království Českého a dopisovatel Památek archeologických. Ten píše v r. 1857 o klášterišti v Pardubičkách: ...*“Klášterní stavení stávalo mezi kostelem a vysokým, příkře dolů se spouštějícím břehem Chrudimky. Tento prostor tvoří s menší částí hřbitov, s větší ale obecní pastviště, a z mnoha hrbů a dolíkův, potom z ohrazení toho místa, které jako nějaký val vypadá, můžeme dobře souditi o někdejší znamenité rozlehlosti klášterských stavení...”* (Lüssner 1857, s.232).³⁾

Podobně se zmiňuje o tomto místě F.K. Rosůlek (F.K. Rosůlek 1909-26, s.575), který zde navíc uvádí odhalené základové zdivo klášterního objektu ve sklípku čp.12.⁴⁾

Kronikář obce Pardubiček, Jan Semonský, lokalizuje původní ves do míst současné návse a vlastní objekt kláštera severně od kostela sv. Jiljí (Semonský 1940, s.25).

K zřejmě dosud nepříliš známým aktivitám ing. Bózi Dvořáka náleží jeho činnost archeologická, uskutečňovaná mimo jiné též v kostele sv. Jiljí v Pardubičkách.⁵⁾ Zde v roce 1943 zajišťoval odvodnění obvodových zdí kostela formou drenáže. Během obnažování základu kostela si zaznamenal náskres presbytáře půdorysně i v profilu. Z jeho poznámek se dovídáme, že presbytář je vystavěn na půlkruhovitém základu z lomového, dobře lícovaného zdiva.⁶⁾

Během činnosti B. Dvořáka související s úpravami kostela sv. Jiljí došlo k dalšímu, ještě podstatnějšímu zjištění. Na základě výpovědi pana Svatoně z Pardubiček, který v kostele ministroval a dlouhá léta jej navštěvoval, bylo komisionálně zaznamenáno rozmístění, poloha a materiál čtyř kamenů

3) Opevnění příkopem je archeologicky doloženo, val se nedochoval. Část vnějšího obvodu opevnění se promítá i do současné katastrální mapy tvarem parcely ppč.25.

4) Jednalo se o základ kostela překrytého částečně domem čp.12, zjištěného archeologickým výzkumem v roce 1993.

5) B.Dvořák /1891-1953/ se podílel jako architekt na opravách a rekonstrukcích řady historických objektů. Zde uvedené informace pocházejí z jeho pracovních poznámek a korespondence, které jsou nyní majetkem paní Marie Macháčkové, vnučky B.D.

6) Obdobně je utvářen základ presbytáře kostela sv. Bartoloměje v Pardubičkách (viz Ježek 1996b). Hloubka k základové spáře je 100 cm. Vlastní nasedající zdivo polygonálního závěru je tvořeno hladce opracovanými kvádry o výšce 45 - 50cm. Základ sakristie je zhotoven z lomového kamene a cihel a ledabyle lícován (Dvořák, zápis č.44 z 14/XII 1943).

- náhrobních desek, umístěných do r. 1894 v dlažbě kostela /obr.XVII/.⁷⁾ Dvě z nich na plánu upozorňují hned na první pohled svou nerituální polohou /v ose S-J/ na druhotné uložení. Jedním z těchto kamenů je náhrobník ze slezského mramoru s nápisem ARNESTI /přisuzovaný Arnoštu z Hostýně/, druhým je mramorový kámen použitý podle Dvořáka na stůl oltářní (Dvořák, pozn. č.27 z 21.7.1943). Při porovnání s již citovaným článkem M. Lüssnera (Lüssner 1857, s. 231-232) zde dochází, a nejen co se týče polohy, k určitým nesrovnalostem. Lüssner situuje v r. 1857 náhrobník s nápisem Arnesti před stupeň presbytáře, bohužel již neuvádí, zda je jeho poloha posuzována při pohledu z lodi či z presbytáře. Dvořák, pro časově přesně nevyomezené období končící r. 1894, zaznamenává jeho umístění v jižní části presbytáře. Lüssner považuje již v r. 1857 kámen z mramoru, označený Dvořákem jako původní náhrobník použitý až později na stůl oltářní, za starou oltářní desku. Také opukový náhrobek se zbytkem rytiny shledává Lüssner pod lavicemi v kostelní lodi, zatímco Dvořák v severní polovině presbytáře. Z těchto rozdílů můžeme usuzovat, že některé kameny /1 až 3/ během druhé poloviny 19. století změnily svou polohu. Důvody tohoto přesunu v rámci interiéru kostela si můžeme jen domýšlet. Možná to byla snaha o jejich lepší uchování v šetrnější poloze, spíše však zvědavost a touha odhalit neznámé hroby, především hrob otce slavného arcibiskupa. K jeho nalezení však s největší pravděpodobností nedošlo.

Hledání hrobu Arnošta z Hostýně v kostele sv. Jiljí bylo další významnou aktivitou B. Dvořáka, jak se dočítáme v jeho poznámkách z let 1941-1942. Konkrétním výsledkem této neúspěšné snahy byla sonda o velikosti 1m², vyhloubená v kostelní lodi před presbytářem, naproti hlavnímu oltáři.⁸⁾ Pod stavebním rumem se nacházel jemný písek, v hloubce 1m byl nalezen zbytek

7) Originál nákrese polohy desek je uložen v SA Pce /č. XIII/271, dar Fr. Růžičky, rozm. 40x22cm/. O rozmístění kamenů píše B.Dvořák v poznámce č.27 z 21.VII. 1943. Text doplňuje náčrtek rukou, který je obdobou vyobrazeného plánu. Kameny byly, z důvodu položení cementové dlažby v r. 1895 firmou Kerhart & Tachecí, vyzvednuty a upevněny z vnější strany na zdi pardubičské zvonice (Dvořák, pozn.č.52, z 8.-25.9.1942). V rámci přestavby zvonice v osmdesátých letech dvacátého století byly náhrobníky přemístěny do pardubičského muzea, kde jsou uloženy dodnes. Z důvodu jednodušší identifikace jednotlivých kamenů používám v tomto článku jejich označení dle materiálu uvedeného B.Dvořákem na obr.č.XVII, aniž bych je nechal mineralogicky verifikovat.

8) Tedy v místě uváděném jako poloha náhrobku M. Lüssnerem v r. 1857, za předpokladu, že popisoval náhrobky při pohledu z lodi.

